

אורות ישראל
מכללה אקדמית לחינוך

מייסודן של תכלת מורשת יעקב
והתכלת אורות ישראל

מאזרות

בס"ד

גיליון ט"ז

תשע"ה

חפ"ר 539

עיונים בסידור התפילה ובפרשת השבוע

הלל: אנה ה' הושיעה/הצליחה נא

תפילה קצרה זו שאנו מכירים מתפילת ה"הלל", הנאמרת בראשי חודשים ובמועדים, לקוחה מספר תהלים קיח.

במדרש ילקוט שמעוני לשיר השירים (סימן תתקפו) אומרים חז"ל: "דבר אחר הראיני את מראיך בקיחת לולב נאה ואתרוג נאה, השמיעני את קולך בהלל. כי קולך ערב בהודו לה' כי טוב, ומראך נאה באנא ה' הושיעה נא ובאנא ה' הצליחה נא". מה ראו חז"ל להביא תפילה קצרה זו כמבטאת את "מראך נאה"? אם היו מביאים תפילה זו לשיח ראוי ומתוקן או לקילוס הגון, גם אז היה ניתן לשאול ולחדד על מה ולמה, אך כשמדובר על "מראך נאה", מדוע מופיע פסוק זה?

תפילה זו נאמרה בעת הקפת המזבח במצוות ערבה, בסוכות, כמפורט במשנה, סוכה ד, ה: "בכל יום מקיפין את המזבח פעם אחת ואומרים אנא ה' הושיעה נא, אנא ה' הצליחה נא". האם ניתן לזהות עניין מיוחד בפסוק זה שנבחר מכל הפסוקים האחרים להיאמר בהקפת המזבח מדי שנה בחג הסוכות? ועוד, מה לו לפסוק של בקשה ותחנונים בתוך תפילת הלל שכל עניינה שבח והלל לקב"ה?

ייחודו של פסוק זה שהוא קצר באורכו וארוך במסר שאותו הוא מבקש להעביר.

לפסוק שני חלקים. בחלקו הראשון, "הושיעה נא", מבקש המשורר מריבוננו של עולם שיצילו מיד צר, שירחיק ממנו את הרעה, שיאפשר לו להמשיך לעבוד אותו ללא חשש. בחלקו השני, נוספת קומה והבקשה "הצליחה נא" כבר מבקשת ברכה והצלחה במעשה ידינו. נוכל לראות כאן סוג של בקשת "סור מרע ועשה טוב". סור מרע – סלק מאתנו את האויב המנסה להורגנו, הושיע אותנו ממנו. עשה טוב – לאחר שנהיה בטוחים, סייע לנו להצליח במעשה ידינו ובעבודתך. בעומק הדברים יש כאן גם הודאה של האדם שמקור כוחו הוא מהקב"ה. הוא זקוק לבוראו לישועה ולהצלחה, ההפך הגמור מאמירת "כחי ועצם ידי".

זאת ועוד, יש שיאמרו שמדובר פה גם על בקשה להווה וגם על בקשה לעתיד: הושיעה נא – עכשיו; הצליחה נא – בעתיד, כלומר הפסוק הקצר עוסק בשני זמנים.

שתי בקשות אלו מעוטרות בתחילתן ב"אנא" ובסופן ב"נא". שתי מטבעות לשון אלו נותנות משנה תוקף לבקשה או ככתוב בפירוש דעת מקרא: "ותחינה זו אמורה בלשון שדול והפצרה חזקים", וכמובן בשימוש כפול וישיר בשם ה'.

כאמור, תפילה זו מיוחדת מאוד: קצרה באורכה, נוחה להיאמר, בעלת מאפיינים ליריים (חזרה על מילים, הקבלה), אך מלאה ועמוקה בכוונת הבקשות. יש בה משמעות שונה בשתי הבקשות, שאולי מתחלקת גם לשני זמנים שונים, מעוטרת במילות בקשה חזקות ומשדלות וכן פנייה ישירה וכפולה לה'.

לעניות דעתי, טמון במזמור זה מסר משמעותי וחשוב על הצורך באמירות ממוקדות, ברורות, לא מסורבלות, שיש בהן כוונות ומשמעויות ראויות ואין בהן חזרות מיותרות ומשמיות.

אולי גם חז"ל מצאו בפסוק זה, קצר הכמות ורב האיכות, מבנה ראוי והצמידו אותו למילים, "מראך נאה", כמצוטט משיר השירים להלן. ייתכן שדווקא בשל כך נבחרה תפילה זו להיאמר בעת אירוע הקפת המזבח, אירוע גדול ומרשים, שתפילה קצרה ומדויקת מתאימה לו מאוד.

בעניין התאמת תפילה זו, תפילת בקשה, לתפילת הלל, שכל כולו שבח והודאה, נדייק ונראה שאין מדובר כאן על תפילת בקשה ותחנונים רגילה שאנו מכירים ממקומות אחרים, עם פירוט והרחבה לבריאות טובה, לפרנסה, לכלכלה ולגשמים בעתם. הבקשה בפסוק זה היא כללית ומגיעה כאמירה: אנא, תושיע אותי מאויביי ושלח ברכה והצלחה במעשה ידיי, כדי שאוכל להמשיך לעבוד, לשבח ולקלס אותך על כל הטוב שאתה גומל עמדי. כלומר, פסוק זה, בקשה זו, הוא חלק בל ינותק משאר חלקי תפילת ההלל, תפילת ההודאה וההודיה, בכך שהוא מביע את רצונה של הנשמה להמשיך בהלל זה למי שאמר והיה העולם ולצורך כך מבקשת ישועה והצלחה.

אריאל ניסן

מרצה בהתמחות לחינוך חברתי קהילתי

פרשת בשלח

ממנו ע"י האש שמצרפו. כך במצרים הייתה להם התחברות גדולה עם ה"קליפות" וכשרצה הקב"ה להוציאם משם נחסר מהם.

אולי מפני זה התורה לא מספרת לנו בפירוט על יציאת מצרים, כדי שלא להוציא לעז על בני ישראל שהיו כאלו שלא רצו לצאת. עוד אפשר לומר, שהתורה לא מספרת לנו איך בדיוק זה היה מפני שהיא רוצה שנפתח את הדמיון, שנימשך יותר אל סיפור יציאת מצרים כי אחרי סיפורים נמשכים יותר ואחרי שהלב נימשך אזי החיבור אל התורה והמצוות יותר פשוט וקל. חשוב שזכור זאת כמי שמתעדתות להיות מורות בעם ישראל.

נוסיף לסיום, ששלוש הכיתות שהיו בעם ישראל עד יציאת מצרים נמשכים לאורך הדורות. זה מתחיל ביציאת מצרים ועובר לקריעת ים סוף ששם יש קבוצה שרוצה לחזור למצרים, קבוצה הרוצה להילחם וקבוצה הקופצת לים. שלוש הקבוצות שיש תמיד בעם ישראל מאז היותנו לעם – קיימים וימשיכו להיות קיימים. תפקידנו הוא לדעת לחבר בין הקבוצות השונות ולא להתנתק מהם כי גם הם חלק מעם ישראל. כמו שהייתברך גאל את הצדיקים כך ה' גואל את הרשעים וכך גם לעתיד לבוא ה' יגאל גם את הרשעים: "כי לא ידח ממנו נדחי". הקדוש ברוך הוא יטפל בכל אחד באופן אישי ויקבצוהו לעם ישראל ולארץ ישראל.

אמונה ליפשיץ

סטודנטית בהתמחויות למחשבת ישראל ולחינוך חברתי קהילתי

בפרשת בשלח מסופרת יציאת מצרים, אך אין התורה מספרת לנו את הסיפור כולו, אלא אומרת רק: "ויהי בשלח פרעה...". עובדה זו תמוהה, בהתחשב בכך שיש עלינו חובה לספר לילדינו בליל הפסח על יציאת מצרים. אם כן, מדוע אין התורה נותנת קצת רקע לסיפור, כמו בעשרת המכות כאשר מסופר הדו-שיח בין ה' למשה ובין משה לפרעה?

כדי לענות על השאלה נזכיר מדרש הנותן רקע על מצב בני ישראל במצרים. אם היינו חוזרים 4000 שנה לאחור, כאשר משה התחיל לתת על המצרים את עשרת המכות, היינו חושבים שכל עם ישראל יאמין מיד למשה וירצה לצאת ממצרים. אך לא כך היו פני הדברים.

המדרש מספר על שלוש כיתות בבני ישראל: צדיקים, בינוניים, רשעים. מי שממשיל את ישראל לציפור דיבר בצדיקים גמורים – כמו הציפור אשר ביד הצייד שאין לה כלל שייכות וחיבור עמו, היא בריה בפני עצמה וכשהצייד פותח את ידו היא מיד בורחת ולא תשוב עוד אליו, כך היו הצדיקים בגלות מצרים. לא הייתה להם שייכות אל ה"קליפות" ומיד כשהיו יכולים לצאת משם עשו זאת, ובחסידי ה' יתברך הוציאם. הממשיל את בני ישראל לעובר במעי בהמה – מדבר בבינוניים. כמו שלעובר יש מעט שייכות לבהמה מצד שהיא אמו והוא נגרר אחריה, כך גם במצרים – הייתה להם מעט שייכות עם ה"קליפות". מי שממשילם לזהב שבפור מדבר ברשעים, ולכך מדמה אותן לזהב שבכור, המעורב עם הפסולת, שהזהב עם הפסולת הוא אחד ואינו ניכר בפני עצמו גם כשירצה להוציא את הזהב מוכרח להיות נחסר קצת

שנת שמיטה

פולמוס השמיטה – שנת תר"ע (1910) ג'

קטע מתוך מחאה גדולה מטעם ציבור הפועלים נגד החרמת פרות היתר המכירה בירושלים

מודעה זו מציגה את סיכום אספת המחאה שהתקיימה ביום א', י"ז בתמוז, בבית העם בראשון לציון. הפועלים מחו כנגד בני היישוב הישן שהחליטו להחרים את פרות היתר המכירה וגרמו בכך נזק כספי רב לחקלאים ולפועלים. במודעה זו תמכו הפועלים תמיכה מלאה בהיתר המכירה שהנהיג הרב קוק ויצאו חוצץ כנגד רבני ירושלים שהחרימו את הפרות שגודלו על פי היתר זה. הפועלים נקטו בשפה קשה ובוטה. הם האשימו את בני היישוב הישן בשימוש ציני בשמיטה לצורכי גיוס כספים וכינו אותם בתואר אכזרים, בשל העדפת יבול הערבים המתנכלים ליהודים על פני יבול היהודים הגדל על פי היתר המכירה. מסקנתם היא שיש להרחיב את היישוב העברי ולחזקו באמצעות הרחבת פעילות הפועלים העברים ובעלי המלאכה בכל התחומים, ולהקים הסתדרות עובדים כללית.

[...] ב. כי כל מעשי הרבנים הדיינים שבירושלים בעניין השמיטה, האיסור הגלוי בתחילה והחרם החשאי עכשיו, ומטרתם אך להכעיס תמרורים את הקונילסטים העובדים את אדמתם ונהנים מעמל כפיהם, ושהם כצנינים בצדי אלה האנשים החיים על הבטלה, העצלות והקבצנות.

ג. כי הרבנים הדיינים האלה ובראשם המכנה עצמו רידב"ז אומרים לאסוף מאת נדיבים שונים כסף לטובת שומרי שביעית. וכל עניין השמיטה נהיה להם ע"י זה פשוט עסק של שנוררות חדשה. המתאכזרים לאסור פרי עבודת אחינו בארץ יהודה ולעומת זה תומכים בפרי זרים הצוררים לנו בנכליהם על אדמת אבותינו.

קטע קול קורא לעזרת אחינו שומרי שביעית במושבות יהודה והגליל (מנחם אב תר"ע)

הכרוז קורא לסייע סיוע כלכלי לחקלאים שומרי השמיטה. על הכרוז חתומים רבני ירושלים, הרב חיים ברליון, דיינים בבתי הדין של ירושלים והרב יעקב דוד רידב"ז מצפת.

חמישים משפחות מאחינו האיכרים במושבות יהודה והגליל, זכו וזיכו את הרבים בשנה הזאת שנת השמיטה לקיים את פקודת ה' בדבר השמיטה כהלכתה, כי שבתו מכל עבודה בשדה ובכרם ושבתה הארץ שבת לה. חוסו ורחמו את אחיכם שומרי שביעית בארץ ישראל. כל פרוטה ופרוטה תצטרף לחשבון גדול, ועזרה מהירה עזרה כפולה הנה.

מקורות

אתר הספרייה הלאומית: <http://web.nli.org.il/sites/NLI/Hebrew/gallery/jewish/shmita/Pages/2.aspx>